

ŞAİR NİGÂR HANIM'IN HÂTİRÂT'INDAKİ ŞİİRLER¹
POEMS IN POET NIGAR HANIM'S HATIRAT

Bilge KARGA GÖLLÜ

Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, bilgekarga2011@gmail.com Orcid: 0000-0002-6786-3842

ÖZET

Osmanlı'nın son dönem kadın şairlerinden Nigâr Hanım (1862-1918), ölümünden önce hatıra defterleri tutmuştur. Bu defterlere dostları, ailesi ve şair arkadaşlarının yanı sıra saray erkânı da hatıralar yazmışlardır. Yakın çevresinin Nigâr Hanım hakkındaki düşüncelerini barındıran sayfalar, onun hem sosyal hem de edebî hayatının aydınlanmasını sağlayan tarihî birer vesika niteliğindedir.

Nigâr Hanım'ın, Millî Kütüphane'de *Album-i Edibe* (06 Mil Yz A 1698; 65 varak) ve *Hâtîrât* (06 Mil Yz A 1674; 184 varak) adlı ulaşılabilen iki defteri bulunmaktadır. İçerisinde çeşitli dillerde yazılmış yazılar/notlar vardır. Bu çalışmada ise zenginliğiyle dikkati çeken *Hâtîrât* isimli defterin içerisindeki şiirler değerlendirilmiştir.

Ahmed Kemâl (Akünel), Manyâsizâde Refik Bey, Fâ'ik Âlî Ozansoy, Hüseyin Suat Yalçın, Ali Haydar, Mustafa Reşid ve Recâizâde Mahmud Ekrem gibi dönemin şair ve yazarlarının şiirlere yer verdikleri sayfalar, Nigâr Hanım'a karşı hissedilen duyguları göstermesi bakımından değerlidir. Ayrıca 1891-1916 yılları arasında yazıldığı anlaşılan şiirlerde övgünün ön planda olduğu ve çeşitli eserlerden de yararlandığı dikkati çekmiştir.

Anahtar kelimeler: Nigâr Hanım, XIX-XX. Yüzyıl, Hâtîrât, Şiirler.

ABSTRACT

Nigâr Hanım (1862-1918), one of the last female poets of the Ottoman Empire, kept memorandum books before her death. In addition to their friends, family and poets, the palace man wrote memories in these notebooks. The pages that contain the thoughts of his close circle about Mrs. Nigar are historical documents that enlighten her social and literary life.

Nigâr Hanım has two books in the National Library, which can be reached as *Album-i Edibe* (06 Mil Yz A 1698; 65 foils) and *Hatirat* (06 Mil Yz A 1674; 184 foils). It contains articles/notes written in various languages. In this study, the poems in the notebook named *Hatirat*, which attracts attention with its richness, will be evaluated.

The pages of poets and writers of the period such as Ahmed Kemal (Akünel), Manyasizade Refik, Fa'ik Ali Ozansoy, Hüseyin Suat Yalçın, Ali Haydar, Mustafa Reşid and Recaizade Mahmud Ekrem, are valuable in terms of showing feelings towards Nigar Hanım. In addition, it was noteworthy that praise was at the forefront and various works were used in poems that were written between 1891-1916.

Keywords: Nigar Hanım, 19th.-20th. Century, Hatirat, Poems.

Giriş

Nigâr Hanım'ın (1862-1918) annesi Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa'nın mühürdârı Nuri Bey'in kızı Emine Rif'atî Hanım; babası ise Macar ihtilâlinden sonra Türkiye'ye gelerek Müslümanlaşan "Macar" lakaplı Osman Paşa'dır. Nigâr Hanım küçük yaşta Madam Garos'un Kadıköy'deki yatılı okuluna verilmiş, burada Fransızca, Rumca, İtalyanca, Ermenice öğrenmiştir. Piyano, resim, dikiş gibi eğitimler de görmüştür. Ebül-lisan Şükrü Efendi'den ise Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Belli bir yaşa geldiğinde okuldan alınıp derslerine evde devam etmiştir (Bekiroğlu, 2007: 83).

¹ Bu çalışma, Taras Şevçenko 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (8-10 Mayıs 2020) bildiri olarak sunulmuştur.

Çocuk denecek yaşta Mehmed İhsân Bey ile evlenen (3 Mart 1875) Nigâr Hanım'ın bu evlilikten Salih Münir, Salih Feridun ve Salih Keramet adlı üç erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Ancak yaşadığı problemler nedeniyle (Bekiroğlu, 2008: 30-49) İhsan Bey'den boşanarak baba evine dönen Nigâr Hanım'ı çocuklarına olan hasreti derinden yaralamıştır. 1887 yılında annesini, sonra da babasını kaybeden Nigâr Hanım, 19 Cümadelâhire 1336 (1918)'da tifüse yakalanmış, Şişli Etfal Hastanesi'nde vefat etmiştir (İnal, 2000: C. III, 1623).

Dindar, geleneklerine bağlı ve pek çok beyiti hafızasında tutan (Ünaydın, 1985: 18) annesi, Nigâr Hanım'ın küçük yaşlarda Doğu kültürüyle tanışmasına vesile olurken, pek çok yabancı dil bilen ve beste yapabilecek derecede müziğe yatkın olan babası da Batı kültürüyle beslenmesini sağlamıştır. Bu nedenle onun eserlerinde Doğu-Batı kültürlerinin izlerine rastlanmaktadır. Nigâr Hanım'ın eserleri şöyle sıralanabilir: On dört yaşından beri yazdığı şiirleri içeren ve onu üne kavuşturan *Efsûs* (1887); "Hanımlara Mahsus Gazete Kütübhânesi" tarafından yayımlanan kadınların eğitimiyle ilgili yazıların ve çeşitli tercümelemlerin bulunduğu *Nîran* (1896); olgunluk dönemi eseri olarak kabul edilen *Aks-i Sadâ* (1900); vatan şiirlerinden oluşan *Elhân-ı Vatan* (Altıkulaç Demirdağ, 2015: 12-29); Arman isimli bir erkeğin dilinden Klemans adlı bir kadına yazılmış 18 mektubun bulunduğu (Derdiyok, 2017: 349-350) mecazlı anlatımlarla dikkati çeken² *Safahât-i Kalb*; *Girive* ve üç perdelik bir trajedi olan *Te'sir-i Aşk* (Önertoy, 1976: 234). Bunların dışında çeşitli dillerde çeviriler de yapmıştır (Bekiroğlu, 2008: 304).

Nigâr Hanım'ın sosyal kimliğinin oluşmasında "Edebî ve kültürel bir hâmî" olarak gördüğü babasının etkisi büyüktür. Çünkü Recâizâde Mahmud Ekrem gibi birçok kişi Nigâr Hanım'dan önce babasının dostlarıdır ve bu durum Nigâr Hanım'ın en baştan geniş bir sanatkâr çevresine sahip olmasını sağlamıştır (Bekiroğlu, 2008: 32-34).

Saray erkânı, Nigâr Hanım'ın yakın çevresinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Hatıra defterindeki II. Abdülmecid'e ait satırlar (Oğulları, 1959: 108), Nigâr Hanım'ın V. Murâd'ın kızı Hatîce Sultan'a (1870-1938) (Öztuna, 1996: C. 2, 299) dair anıları (Oğulları, 1959: 71), saraya mensup kişilerin Nigâr Hanım için yazdıkları³, onun saray ile yakın ilişkilerine işaret etmektedir. *Nîran* adlı kitabı ile II. Abdülhamid tarafından ikinci derece şefkat nişanıyla ödüllendirilmesi (Bekiroğlu, 2007: 84), Sultan Mehmed Vahdettin'in Nigâr Hanım'a ait bir şiiri bestelemesi (Bekiroğlu, 2008: 220) ise şiirlerinin saray tarafından beğenildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Şair Nigâr Hanım'ın sosyal çevresinin diğer bölümünü yerli ve yabancı sanatkârlar ile bilim adamları oluşturmaktadır. Bir zaman sonra, bu kişilerle ilişkileri her Salı Şişli'deki konağında yapılan toplantılarla düzenli hâle gelmiştir. Konağa gelip gidenler arasında "Recâizâde Mahmud Ekrem, Şeker Ahmed Paşa, Süleyman Nazif, Fâik Ali Ozansoy, Abdülhak Hâmid Tarhan, Mustafa Reşid, Ali Ekrem Bolayır, Celâl Sâhir Erozan, Ercümend Ekrem Talu, Ahmed Râsim, Macar Türkoloğu Ignacz Kûnos, Arminius Vambery, ressam Zonaro, piyanist Furlani ve Hegey, kemânî Tatyos Efendi, dönemin Maarif nâzırı Münif Mehmed Tâhir Paşa, Paris sefiri Sâlih Münir Paşa ve çeşitli ülkelerin elçilik erkânı" (Bekiroğlu, 2007: 84) bulunmaktadır.

Her bir hatıranın Nigâr Hanım'ın isteğiyle yazıldığı anlaşılan *Hâtürât* isimli defter de onun yakın çevresi hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır⁴. Bu eser, hem Nigâr Hanım'ın değer verdiği kişileri hem de o kişilerin şair hakkındaki duygu ve düşüncelerini barındırmaktadır. Yazılarda Nigâr Hanım'a karşı hissedilen yoğun duyguların şiirlerle ifade edilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca anılarında yaşadığı zorlukları (Mengi, 2019) ve acıları anlatan Nigâr Hanım'a yazılan şiirlerde de genel olarak çekilen acıların ve buna dayanma gücünün ön planda olduğu söylenebilir. Bir kadın şairin şiir yoluyla anlatıldığı bu sayfalar, defterdeki duygu yoğunluğunu artırarak Nigâr Hanım'a duyulan

² Geniş bilgi için bk. Derdiyok, İ. Çetin (2019). Nigâr Hanım'ın Safahât-ı Kalb'inde Sanatlı Anlatım: *Nigâr Hanım'dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (26-28 Nisan 2018), 171-191, Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi.

³ Tarafımızca üzerine çalışma yapılan ve yayın aşamasında olan Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1698 numaradaki *Albüm-i Edibe* adlı defterin 4b, 5a, 6a, 8b, 30a, 31a, 48b, 56b, 62b varaklarında saray mensuplarının yazılan hatıralar bulunmaktadır.

⁴ Nigâr Hanım'ın hatıra defterlerinin önemi şu eserde vurgulanmıştır: Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*. Ankara: Çolpan.

sevgi ve saygının ifadesi olmuştur. Bu çalışma kapsamında ise *Hâtîrât* adlı defterdeki Nigâr Hanım'ı anlatmak için yazılan şiirler ele alınmıştır.

Nigâr Hanım'ı Anlatmak İçin Yazılan Şiirler

Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1674 numarada bulunan *Hâtîrât* adlı eser 184 varaktır. Meşin kahverengi cildin üstündeki şemse yerinde metal bir "N" harfi bulunmaktadır. Eser 124×100 mm. ölçülerinde olup satır sayısı farklılık göstermektedir. Hatıralar, sarı saman kâğıda rik'a yazı tarzıyla kaydedilmiştir. Yapraklarında ise yer yer rutubet lekeleri vardır⁵. Birkaç yazı hariç her bir hatıranın sonuna, yazan kişi tarafından imza atılmıştır.

Eser, insanın önce kalbini temizlemesi ve bu işin sonraya bırakılmaması gerektiğini anlatan bir beyitle başlamaktadır. Beyitin altında herhangi bir imza bulunmadığından, mısraların kimin tarafından yazıldığı anlaşılamamaktadır:

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün
Sîretin nâ-pâk ise hayr umma çık germ-âbeden
*İbtidâ tathîr-i kalb et sonra tathîr-i beden*⁶ (1b)

Aşağıdaki şiirin altındaki imzada ise Ahmed Kemâl ismi okunabilmektedir. Bu kişi, büyük ihtimalle Servet-i Fünûn şairlerinden Ahmed Kemâl (Akünal)'dir (1873-1942). Defterdeki yazı, 19 Kânûn-ı Sâni 1313 (1898) Pazartesi günü yazılmıştır. Bu tarihlerde Servet-i Fünûn'un edebî kısmını idâreye başlayan Tevfik Fikret, birçok edibi etrafında toplamıştır. Bunlar arasında Ahmed Kemâl de bulunmaktadır (İnal, 2000: C. II, 1188-1189).

Çok uzun olmamasına rağmen, deftere kaydedilen şiirin kafiye düzeni ve övgü içermesi bakımından kaside nazım şekliyle yazıldığını söyleyebiliriz⁷. Bu şiirde Nigâr Hanım, dünya hayatının karmaşası ve karanlığı içindeki güneşe benzetilmiştir. Nigâr Hanım'ın ışığının bütün âleme hayat verdiği dile getirilmiştir:

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün
(Fa'lün)
Bu pîç ü tâb-ı tereddüd, bu ârzü-yı muhâl
Nedür bu keşmekeş-i bî-nihâye-i âmâl
Bir infi'âl-i mü'ebbed ki hüsn-i şevk-âver!
Bir inşirâh-ı muvakkat ki 'aşka 'ayn-ı hilâl!
Ümîd açar bana her lahza bin serâb-ı heves..
Önümde bir uçurumdur fakat kuyûd-ı visâl!
Telemmu'ât-ı hakikat setîre-i şebehât..
Nüfûz-ı nazraya sâni' o perde perde zülâl!..
Sabâ önünde olan ebr-i bî-karâr gibi
Uçar durur tabakât-ı şükûk içinde hayâl!..
Uzaklaşır: önü bî-hadd fezâ-yı gafletden!
Düşer sükûta: telâtumlu bahr-ı çirk ü vebâl!
Yavaş yavaş değişir hep menâzır-ı âsâr
Yavaş yavaş kararır hep bu kâ'inât-ı me'âl!
Sitâreler ki verâ-yı ridâ-yı fitratdan
Eder zemîne ziyâ-yı hakikat istîsâl..
Birer derîçedir ânlar... Derîçe-i mesdûd
Ne mu'allakiyet-i rü'yet! Ne mübhemiyet-i hâl!..
"Ey âfitâb ki bâlâ-yı sermediyyetden
*Bütün 'avâlîme nûrun hayât eder îsâl!"*⁹

⁵ <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/333546> (Erişim Tarihi: 05.02.2018).

⁶ Bu beyit eski İstanbul'un hamam kitabelerinden birinde şöyle geçmektedir: "Tıynetin nâ-pâk ise hayr umma sen germâbeden/Önce tathîr-i kalb et, sonra tathîr-i beden".

⁷ <http://m.gencdergisi.com/detay.php?id=5230?xbttmwsihmpepoj> (Erişim Tarihi: 09.05.2020).

⁸ Şiirlerin kafiye düzeni ve metindeki okunamayan bazı yerlerde Dr. Öğr. Üyesi Bedri Aydoğan'dan yardım alınmıştır.

⁹ Bu mısra vezne uymamaktadır.

*Bu şeb-rev-i 'adem-âbâd-ı cehl olan fikre
Bir ân için dahi etmez misin çerâğ iş'âl!.. (14b-16a)*

Kime ait olduğu anlaşılamayan¹⁰ şu beyitte ise Nigâr Hanım'ın kusursuz ve meziyetlerle dolu olduğu söylenmiş, Nigâr Hanım yaradılışın en güzel eseri olarak nitelendirilmiştir:

*Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün
Bî-kusûr u pür-meziyyetdir Nigâr
Enfes-i âsâr-ı hilkatdır Nigâr (17a)*

Eserde bulunan diğer bir hatıranın imzasındaki “Manyâsizâde” kelimesi kolayca okunabilmektedir. İsmi baş harfleri ise zorlukla seçilebilmektedir¹¹. Hatıranın kaydedildiği tarih (2 Mayıs 1314/1898) dikkate alındığında bu kişinin Osmanlı dönemi siyaset ve devlet adamlarından Manyâsizâde Refik Bey (d. 1853-ö. 1908)¹² olduğu söylenebilir: “*Şu mecmû'âsına birkaç satr yazı yazmak benim için medâr-ı fahr-ı 'azîmdir fakat edebiyât ile iştiğâl-i dikkat bulabilmek bahtiyârlı[ğ]ından] mahrûmum...*”.

Refik Bey yazısına şiiirlerle başlamıştır. Bu şiiirlerin Nigâr Hanım'a ait olduğu şiiirlerden sonra gelen “meâlî-i âsârıyla” ve “bu dahi onundur ma'nâsıyla bir şâ'irin gazelleri veyâ kıt'aları arasında” yazılan (Şemseddin Sami, 1987: 1498) “velehu” sözlerinden anlaşılmaktadır. Edebiyatla ilgilenemediğini belirten yazar, hatırasına şiiirlerle başlayarak bir anlamda Nigâr Hanım'ın edebî kişiliğine uygun davranma ihtiyacı duymuştur.

Gazel nazım şekliyle yazılmış aşağıdaki Farsça şiiirde mahlas beyiti bulunmamaktadır. Mihnet bahçesinden elem otu yiyen şairin aşk acısının ve yaşadığı zorlukların derinden hissedildiği beyitlerle Nigâr Hanım'ın çektiği acılar yeniden dile getirilmiştir:

*Mef'ûlü/Fâ'ilâtün/Mef'ûlü/Fâ'ilâtün
Ân şiftem ki imşeb ber-bezm-i cân reside
Ez-vecd-i hâl-i cânân ceyb-i kabâ deride*

*Ez-şâh-ı sidre murgî bûdem zi-dâm-ı gâfil
Bâ-hırs-ı dâne-çînî ez-âşyân peride*

*Der-sâyeî ki ân-dem ez-şems-i dil figendend
Murg-ı dil-i tapânem z'ân sâye âremide*

*Geştem zi-sûz-ı firkat ser-geşte hemçu Mecnûn
Der-murg-zâr-ı mihnet berg-i elem çeride*

*Çûn tûtyâ-yı çeşmem ez-hâk-pây-ı şeyhest
Z'ân rû nefise ne-bûd coz sûy-ı û devide¹³ (17b-18a)*

⁹ Enginün, İ. (1982). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiiirleri II* (Ölü, 269-270. mısra, s. 160). İstanbul: Dergâh Yayınları.

¹⁰ İmza okunamamıştır:

¹¹ İmza şöyledir:

¹² Geniş bilgi için bk: Gövsa, İ. A. (1946). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.

¹³ O düşkünüm ki bu gece can meclisine ulaşmışım; aşkın çokluğundan kabânın cebi yırtılmış[tır]/Sidre'nin dalında bir kuş idim gafil tuzağından tohum (yem) toplama hırsıyla yuvadan uçmuşum/ Gönül güneşinden attıkları zaman bir gölgedeydim; sıcağın kavrulmuş gönül kuşu o gölgede dinlenmiş[tır]/ Mihnet kuşluğunda elem otu yemişim; ayrılık ateşinden Mecnûn gibi sersem oldum/Gözümün sürmesi şeyhin ayağının toprağındandır; o yüzden onun yanında yürümekten başka güzel [bir şey] yoktur.

Aşağıdaki beyit ise Yavuz Sultan Selim'in¹⁴ (Selîmî) meşhur mısralarına¹⁵ naziredir ve Nigâr Hanım'a olan düşkünlük beyitte şöyle dile getirilmiştir:

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Çocuklar hışm u 'itâbımdan olurken lertzân¹⁶
Beni bir göz bebeği şûha zebûn etdi felek (18a)

'Abdü'lbâkî isimli bir kişi tarafından (23 Ağustos 1314/1898) yazılan hatıra Trabzonlu Ali Rıza Paşa'nın (ö. 1846/1262)¹⁷ "ben" redifli gazelinin son beyitinden alınan bir mısra ile başlanmıştır¹⁸:
“(Sen hemân eyle tekellüm râzîyim düşünâma ben) dediği gibi sen hemân beni der-hâtır et de şu beyti oku...” (19a).

Ardından Nigâr Hanım için tarih beyti yazılmış, bu beyitte onu beddua ile ansa da önemli olanın hatırlamak olduğu vurgulanmıştır:

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Kapladi mel'anetin âfâkı¹⁹
La'netu'llâhi 'aleyke'l-bâki²⁰ (19a)

Eserde yer alan bir başka şiire “Edîbe-i mükerrerme Nigâr Hânım Efendi'ye” hitabıyla başlanmıştır. Mısralar, Servet-i Fünûn devri edebiyatçılarından Süleyman Nazif'in kardeşi Fâ'ik Âlî'ye (1876-1950) aittir (Parlatır, 1995: 100). Nigâr Hanım'ın düzenlediği toplantılara katıldığı bilinen Fâik Âlî (Bekiroğlu, 2007: 84) kaydettiği (20 Teşrin-i Evvel 1323/1907) şiirde, Nigâr Hanım'ı Zühre'ye benzetirken kendini onun karşısında bir zerre olarak görmüştür. Şiir iki bentten oluşmaktadır ve kafiye düzeni farklı olmakla birlikte eşit düzenlidir:

Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Ey mu'azzez melîke-i ilhâm
Ben ne yazsam bu defter-i şî're
Size şâyeste bir şî'r yazamam²¹
Siz semâ-yı edebde bir Zühre
Müstakill bir cihân-ı 'arş-kirâm;
Ben onun karşısında bir zerre
Sonra birkaç büyük mübeccel nâm,
O mü'ebbed dühât-ı müştehire
Sizi mihrâb-ı ihrâm u hitâb²²,
Onların rûh-ı nagme-i intâkı
Evc-i 'ulvî-i sânihâta şitâb
Ederek, kim bilir bu evrâkı
Ne nefâ'isle, bî-nazîr ü bedî'
Ne havârikla eylemiş tersî'

Fakat emr ediniz; ve mülhem olur
Bir dehânın teveccühüyle hayâl!

¹⁴ Gültekin, H. (2015). Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleleri: *Turkish Studies*, 10 (8): 1220.

¹⁵ Şiirler pençe-i kahrımda olurken lertzân/Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek

¹⁶ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁷ bk.: Arslan, M. "Ali Rıza Paşa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-ali-riza-pasa-trabzonlu> (Erişim Tarihi: 22.07.2019).

¹⁸ Geniş bilgi için bk.: Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul. s. 199.

¹⁹ Arapça beyitlerin anlamlandırılmasında Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Yılmaz'dan yardım alınmıştır.

²⁰ Lânetin her yeri kapladı. Allâh'ın lâneti üzerine olsun.

²¹ Mısra vezne uymamaktadır.

²² Mısra vezne uymamaktadır.

*Ve nazm-ı hakîre mahrem olur
Hiss-i inzârınızla istikbâl
Evet ey nağme-i bülend-nisâ,
Fikr-i nâçizimin sünûhâtı
Ne kadar bî-nasîb şî'r olsa,
O bu gün feyz-i sermediyyet alır:
Çünkü ser-nâme-i mübâhâtı
Nâminiz, nâm-ı pür-dehânızdır;
Çünkü yâdımda bir hayâl-i güzîn,
Kudretin bir hayâl-i enfesi var;
Çünkü destimde şimdi âtînin
Bu fenâ bulmayan samîhası var (32b-33b)*

Eserdeki *Tuhfe-i Hürmet* ismi verilen 12 Mart 1320 (1904) tarihli aşağıdaki şiirde²³ defterin Nigâr Hanım'a ait olmasıyla değer kazandığı söylenmiş, hayatın mutsuzluğu hatıraya yansıtılmaktan çekinilmiştir. 12 dize ve üç dörtlükten oluşan şiir çapraz uyak nazım biçimiyle yazılmıştır²⁴. Bu durum çamurlu bir izin süt rengi temizliği yırtmasıyla ilişkilendirilmiştir:

*Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün
Çokdan beri tenezzül-i ilhâma muntazır
Bir nâ-şekîb hicv idi 'âciz müfekkirem
Siz verdiniz bu hâle nihâyet ü münhasır
Şî'rim bu gün bütün size, ey rûh-ı muhterem!*

*Lâkin emîn olun, sizin olmak bu deftere
Bir kıymet-i 'azîze verir ince pek derîn
Ben istemem düşürmek o âgûş-ı erze
Bir katre zill-ı ye'sini muzlim hayâtımın;*

*Zîrâ bu tıbkı arzı ...²⁵
Bir kar sahîfesindeki süd rengi safveti
Yırtan çamurlu bir ize benzer ki pek girye²⁶
Kâbil mi iktisâb edeyim ben bu cür'etimi (38b)*

“Bütün hüznüdür, ki” kelimeleriyle başlayan başka bir hatıradaki²⁷ satırlara Nigâr Hanım'ın hüznüle geçen hayatına dikkat çekilen bir beyitle devam edilmiştir (3 Mart 1323/1907). Nigâr Hanım'ın hayatının baharında gamlı gazellerin açtığı, boşluğunda kederli feryatların uçuğu belirtilmiştir:

*Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ul
Bahârında gamlı gazeller açar;
Fezâsında âh-ı tahazzün uçar” (40a)*

Fâtıma²⁸ adlı bir kadın şairin kıtasında (7 Nisan 1314/1898) ise onun mutluluk ve hüznünün insanlar üzerindeki kuvvetli etkisine işaret edilmiştir:

*Pertev-i şu'â'inla 'âlem münevver oldu
Müteveccih olan yüzler kahrınla soldu*

²³ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

²⁴ bk. Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK, s. 370.

²⁵ Mısradaki şu kelimeler okunamamıştır:

²⁶ Bu mısra vezne uymamaktadır.

²⁷ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

²⁸ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

*Çeşm-i mahmûrunla hayrân olan gözler
Bir nigâh-ı gazabınla kan ile doldu (44b)*

Nigâr Hanım'ın ölümüne yakın bir tarihte (1916) not edilen aşağıdaki mısralarda²⁹ Nigâr Hanım'ın bakışları bir sığınak olarak görülmüştür:

*Mef'ûlü/Mefâ'ilü /Mefâ'ilü/Fe'ülün
Nazranda bulur melce'-i ârâm u tecellî
Giryeyle geçen günlerimin yâd-ı siyâhı
Îsâr-ı nigâh etsen eder belki de 'avdet
Rencide-emel 'ömrümün eşvâk-ı tebâhı (62b)*

İki varağa ortalanmış bir beyitte³⁰ Nigâr Hanım yere inen melek olarak görülmüştür:

*Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Ol Nigâr'ın hüsnünü lâzımsa ta'rif âyâ
Ben derim Gökse'de gördüm hâke inmez mi melek (69b-70a)*

Hatıra defterindeki bazı sayfalarda birden çok beyit yer almıştır. Karışık bir düzende kaydedilen ve farklı dillerde olan (Arapça, Farsça ve Türkçe) mısralar takibi zorlaştırmıştır. İstanbul'da yazıldığı belirtilen satırların altındaki imza "Y. Suat"³¹ olarak okunabilmektedir. Tarih ve yazılanlar (8 Zilhicce 1315/1898) göz önünde bulundurulduğunda yazarın Hüseyin Suat Yalçın olabileceği söylenebilir. Aynı zamanda bir doktor olan Hüseyin Suat, yazın hayatına gazellerle başlamıştır. Eski kültürden beslenmiş ve 1311-1312 yıllarında Servet-i Fünûn şairleri arasına katılmıştır (İnal, 1999: C. IV, 2202). Ayrıca Hüseyin Suat'ın Arapça yazıları da bulunmaktadır (Serrican Kabalcı, 2018: 16). Bu beyitlerden ilki Arapça kaleme alınmış ve mısralarda dostların insan hayatındaki önemi vurgulanmıştır:

*Yekûlüne inne'l-meve sa'bun ve innemâ³²
Mufâratü'l-ahbâbi vallâhi es'ab³³ (76a)*

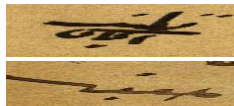
Aynı sayfaya yazılan şu Farsça beyitlerde farklılıklar olmasına rağmen, beyitler Emir Hüsrev Dehlevî'ye³⁴ ait görünmektedir. Kavuşma arzusu ile sevgili görüldüğünde duyulan heyecan anlatılmıştır:

*Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün
Eger h'âhem gam-ı dil bâ-to güyem câ nemî-yâbem
Eger cânî konem peydâ to-râ tenhâ nemî-yâbem*

*Eger tenhâ to-râ yâbem ü cânî hem konem peydâ
Zi-şâdî dest ü pâ kem mî-konem hod-râ nemî-yâbem³⁵*

Yukarıdaki Farsça beyitlerden sonra "Men talebe şey'en ve cedde ve cede³⁶" sözüyle çabanın sonucunun başarı olduğu ifade edilmiştir. Sonra da Sa'dî-i Şirâzî'den bir beyite yer verilmiştir:

²⁹ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

³⁰ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

³¹ İmza şöyledir:

³² Vezinde problem olduğundan vezin tespit edilememiştir.

³³ Ölümün zor olduğunu söylüyorlar; ancak dostlardan ayrılmak vallâhi daha zordur.

³⁴ <https://ganjoor.net/khosro/gozide/ghazalamkh/sh1244/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

³⁵ Eğer gönül gamını sana söylemek istesem söyleyecek yer bulamam; eğer sevgiliyle buluşsam seni yalnız bulamam/Eğer seni yalnız bulsam ve bir sevgiliyle de buluşsam mutluluktan el ve ayağı kaybeder, kendimi bulamam.

³⁶ Kim bir şeyi isteyip onun için çaba sarf ederse onu elde eder.

Mef'âilün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün
Çi hoş bâşed ki ba'd ez-intizârî
Be-ümmîdî resed ümmîd-dârî³⁷

Kalbinde periler dolaşan bir ilham kaynağı olarak görülen³⁸ iki dörtlüğe ayrılabilir şu mısralarda (14 Nisan 331/1915) ise Nigâr Hanım zekasıyla övülmüştür:

Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Fe'ûlün
Nisâr olabileseydim eğer ben bu kitâbı
Âyât-ı beyânımla ederdim bütün a'lâ
Nazmımla fakat sâdece vicdânımı tasvîr
Etsen size şâyân söz olur belki hüveydâ
Bir sâhibe-i nûr-ı zekâ mâhmî-i evhâm
Kalbinde periler dolaşan menba'-ı ilhâm
Ancak olunur hürmet ü vicdân ile takdîr
'Ulvîyyete şâyeste olan nağme-i tekbîr (82a)

“Nigâr” kelimesinin anlamı üzerinde durulan şu kıtada³⁹ (1330/1912) tatlı söz söyleme kudreti yönüyle Nigâr Hanım'ın adının anlamından üstün olduğu söylenmiştir:

Fârisîce Nigâr demektir ki güzel bir tasvîr⁴⁰
Bu ism ey hilâlim en lâ-te'akküsü değıldir
Lâkin tasvîrin bir kelimesi yok iken
Hâlbuki leb-i la'lin tath âsâr çıkarır (88b)

Aşağıdaki beyitin, imzada yer alan “Bağçesaraylı”⁴¹ kelimesinden yola çıkarak Kırımlı (Karatay, 1991: 482-483) bir şair tarafından yazıldığı (27 Kasım 1907) söylenebilir. Satırlarda Nigar Hanım betimlenememiştir:

Mücessem bir hayâl mi lutf-ı Hüdâ'mu izhâr
Cihâna değer bir ihsân mı-bilmem nedir Nigâr⁴² (110a)
Cemâl adlı bir kişinin (14 Şubat 1317/1902) kaydettiği aşağıdaki mısralar *Marifetnâme*'den (Zengin-Cengiz: 2016: 27) alınmıştır:

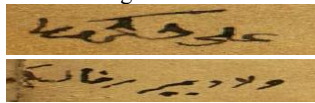
Fe'ilâtün/Fe'ilâtin/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Mûsikî hikmete dâ'ir fendir
Bilene bilmeyene rüşendir (135b)

Ali Haydar imzalı (25 Eylül 1309/1893) sayfada bir Farsça beyite yer verilmiştir. Beyitin kime ait olduğuna ulaşılamamıştır; ancak kaynaklarda meşhur beyitler arasında gösterilmektedir⁴³. İmzada adı bulunan Ali Haydar ise muhtemelen *Beyân-ı Hakikât*, *Sergüzeşt-i Pervîz*, *Rüyâ Oyunu* eserlerinin yazarıdır (d. 1252-ö. 1332). Deftere Farsça bir beyit yazması onun Arapça ve Farsça eğitimi almış olmasına (İnal, 2000: C. II, 872-873) bağlanabilir:

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün
(Fa'lün)

³⁷ Ayrılıktan sonra ümide ulaşmak, ümitli olmak ne güzel olur.

³⁸ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

³⁹ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

⁴⁰ Bu mısraların vezni tespit edilememiştir.

⁴¹ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

⁴² Bu beyitin vezni tespit edilememiştir.

⁴³ <http://kmtanha.mihanblog.com/post/archive/1390/4> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)

Be-hidmet âmede bûdem ne-dâştî teşrîf
*Be-leb zemîn-i edeb bûse dâdem ü reftem*⁴⁴ (140b)

Aşağıdaki satırlarda da (13 Teşrîn-i Sâni 1308/1892)⁴⁵ Nigâr Hanım karşısında kendini ifade edememe ele alınmıştır:

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün
(Fa'lün)

Tamâm elsine-i şark u garbî öğrendim
Dil-i harâbımı ta'rîfe bir lisân bulamam (147b)

Japonca bir hatıra yazısının yanına “Millî Şarkı” başlıklı mısralar not edilmiştir. Japonca hatıraya ilave açıklama havası taşıyan ve şiirsel bir dille söylenen, herhangi bir tarih veya imzanın bulunmadığı satırlarda kiraz çiçeklerinin Japonlar için önemi vurgulanmıştır. Altına ise “İslâm'da gül birinci çiçek olduğu gibi Japonyalılarda kiraz çiçeği en makbûl millî bir çiçektir!” açıklaması yapılmıştır. Bu notun, yabancı dildeki hatıranın hemen yanında yer alması, anlaşılmayı kolaylaştırma amacıyla yazıldığını düşündürmektedir:

Millî Bir Şarkı
Şanlı Japonların kalblerini görmek istersen
Sabâh güneşiyile parlamakta olan kiraz çiçeklerine bak! (159b)

Defterde kime ait olduğu bilinmeyen şiirler de bulunmaktadır. Aşağıdaki “lâ-edrî” notu düşülen beyitlerde bir güzelin kara gözlerine âşık olunup her türlü tehlikenin göze alındığı dile getirilmiştir:

Yâ Rabbi inne'l-'uyûne's-sûde kâtiletî⁴⁶
Ve inne 'âşıkahâ lâ zâle maktûle

Ve innî te'aşşaktuhâ 'amden 'alâ hatar
Li-yakziye Allâhu emran kâne mef'ûlâ⁴⁷(161a)
Senâî'ye ait olan⁴⁸ şu Farsça beyit bir hatıra yazısının en üstüne yazılmıştır:

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
*Çenân zî ki çu be-mîrî be-reht*⁴⁹
*Ne çunân zî ki çu bî-mîrî berehend*⁵⁰ (162a)

Süleyman Nazif'in “Âtî” gazetesine yazdığı makalede kendisinden ve yazılarından övgüyle bahsettiği (İnal, 1988: C. III, 1457-1459) Mustafa Reşid (1861-1936) imzasını taşıyan düz uyakla kafiyelenmiş şu satırlarda (1309/1892) kainattaki bütün güzelliklerin Nigâr Hanım'ı hatırlattığı ve onun Allâh tarafından eşsiz bir kişi olarak yaratıldığı söylenmiştir:

Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fa'lün
Muhtır seni rengi âsmânın
Hoş zemzemesi bütün cihânın
Ezhârın boyu, rengi, hüsnü
Fecrin, şafağın sürûr u hüznü
Titrer görünen şu'â'-ı ahter
Kim şâ'ire bahş eder şi'rler

⁴⁴ Hizmete gelmişim teşrif etmedin; Edep zeminini öptüm ve gittim.

⁴⁵ Kime ait olduğu tespit edilememiştir:

⁴⁶ Bu beyitlerin vezni tespit edilememiştir.

⁴⁷ Yâ Rabbi! Kara gözler beni öldürüyor, eğer biri onlara âşık olursa öldürmeye de devam eder. Ben onlara tehlikeli olmalarına rağmen âşık oldum. Allâh, bu yapılan işi nasıl istiyorsa öyle tamamlasın.

⁴⁸ <https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghgh/sh72/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

⁴⁹ Bu beyitte asıl metinden farklı olarak bazı eksiklikler ve fazlalıklar vardır. O sebeple vezne uymamaktadır.

⁵⁰ Öyle yaşa ki eğer bir gün ölürsen o ölüm sana huzur getirsin; öyle yaşama ki insanlar senin kötülüğünden bahsetmesinler.

Muhtır seni hâsilî bedâyi'
Ey ibdâ'-ı sun'-ı dest-i Sâni'! (168b)

Defterin sonlarında yer alan başka bir hatıra da Mustafa Reşid imzasını taşımaktadır. Bu yazı 7 Haziran 307/1891 tarihlidir. Bu durum ya Mustafa Reşid'in iki defa hatıra yazdığını ya da bu kişinin başka biri olduğunu düşündürmektedir. Satırlarda Nigâr Hanım'ın gözleri güzelliğin tecelli ettiği bir gökyüzü, bakanların kiblesi, ilâhî nakışların aksettiği yer ve hayret artıran bir ayna olarak görülmüştür:

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün
Hüsn ü 'aşkın cilvegâhı bir semâdır gözlerin
Kiblegâhı olsa enzârın sezâdır gözlerin

Nakş-ı mînâ-kârî-i lâhût eder hep in'ikâs
Sevdiğim âyîne-i hayret-fezâdır gözlerin (178a)

Şair, nâsir, romancı, piyes yazarı ve münekkid olmanın yanı sıra devrinde seçkin bir yere sahip (Akyüz, 1971: 91) olan Recâizâde Mahmud Ekrem⁵¹ (1847-1914) de Nigâr Hanım'a şiirle seslenmiştir (5 Temmuz 1307/1891). Nigâr Hanım'ın toplantılarına katılan Ekrem, şu şiirde Nigâr Hanım'ı "nezâket-zarâfet-letâfet" kelimeleriyle anlatmıştır:

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilâtün
Tecessüm etse nezâket seni ederdî irâ'e
Tebessüm etse zarâfet seni ederdî ifâde

Teressüm etse letâfet ederdî dâ'imâ teşhîs
Ne söylesem seni ta'rîf için olurdu ziyâde (174b)

Yazılarında Münif, Münif Efendi, Münif Paşa imzalarını kullandığı bilinen Münif Mehmed Paşa (1830-1910), bir Osmanlı devlet adamıdır; ancak fikrî ve edebî hayatıyla daha fazla ilgi çekmiştir (Doğan, 2006: 9). O da Nigâr Hanım'ın defterinde bir şiirle yer almıştır. Nigâr Hanım'ın salonunda İgnacz Kunos ile buluştuklarına dair Kunos'un hatıralarındaki notlar da (Akt.: Budak, 2004: 403) Nigâr Hanım'la ilişkilerini göstermektedir. Şiirlerinde sade bir Türkçe ve sağlam bir düşünce dünyası görülen (Budak, 2004: 526) şair, aşağıdaki 17 Mayıs 1307/1891 tarihli mısralarda sevgisinin karşılıklı olması gerektiğini vurgulamıştır:

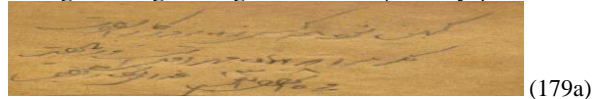
Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)
Sevdiğimde nasıl seversem ben
İşte öyle sevmeyi severim

Sen seversen sevmeyi ben de
Sevdiğim öyle sevmeyi severim (178b)⁵²

Bir şiirde, Büyük Selçuklu Devleti sarayında uzun süre melikü'ş-şu'arâ unvanıyla bulunan ve Farsça gazelin öncüsü sayılan (Gökmen, 2019: 117) Emîr Mu'izzî'nin (öl. 1124-1127) kasidesinin ilk iki

⁵¹ Buradaki imza, Servet-i Fünûn dergisindeki imzasıyla da uyumaktadır: <http://www.servetifunundergisi.com/edib-i-mukerrem-recaizade-atufetlu-ekrem-beyefendinin-istinye-deki-sahilhanelerinde-kutuphaneleri-ve-yazihaneleri/> (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

⁵²Sevginin her gün arttığını anlatan ve çevirisi yapılan bir Farsça beyit okunamamıştır:

(179a)

beyiti⁵³ alıntılanarak Nigâr Hanım'a seslenilmiştir (15 Şevvâl 1308/1891). Şiirin altında Nigâr Hanım'a saygı ifadesi olarak "gulâmu'n-nigâr Cemâl" yazmaktadır. Yanındaki sayfaya ise beyitin açıklaması yapılmıştır (180a). Bu kişinin kim olduğu tespit edilememiştir:

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün
Ân zülf-i müşk-bâr ber-ân rûy çün bahâr
Ger kûtehest kûtehî ân rûy 'acîb me-dâr

Şeb der-bahâr demî⁵⁴ koned sûy-ı kûtehî⁵⁵
Ân zülf çün şeb âmed u ân rûy çün bahâr⁵⁶ (179b)

Eserin sonlarında, aynı kişinin imzasını taşıyan iki sayfa bulunmaktadır. Sayfalar yan yana ve yazılar düzensizdir. Her iki sayfada da ikişer beyit bulunmaktadır. Kimin tarafından yazıldığı anlaşılamayan⁵⁷ (15 Şevvâl 1308/1891) bu beyitler İran'ın meşhur şairi Sa'dî-i Şirâzî'den alınmıştır⁵⁸. Ayrıca şiirlerin çevirisi de yazan kişi tarafından sayfaya dağınık bir şekilde yapılmıştır. Yazılan beyitlerin anlam dünyasıyla Nigâr Hanım'ın bütün varlıklardan üstün oluşu anlatılmak istenmiştir:

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün
Heme kes-râ ten ü endâm u cemâl est u civânî
V'in heme lutf ne-dâred to meger serv revânî⁵⁹

Nazar âverdem ü bor[dem] ki vücûdî be-to mâned
Heme ismend [ü] to cismî heme cismend [ü] to cânî⁶⁰ (180b)

Ardından Sa'dî-i Şirâzî'nin başka bir gazelinden beyitler yazılmıştır. Mısralarda Nigâr Hanım'ın benzersiz oluşuna ve çevresindekileri etkileme gücüne işaret edilmiştir:

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilâtün
Ne-dânemet be-hakîkat ki der-cihân be-ki mânî⁶¹
Cihân u herçi der-û hest sûretend ü to cânî

Be-pây-ı h'îştên âyend 'âşıkân be-kemendet⁶²
Ki her ki-râ to be-gîrî zi-h'îştên be-rehânî⁶³ (181a)

Sonuç:

Eserde 32 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 21'i Türkçe, 8'i Farsça ve 3'ü Arapçadır. Bu şiirler çoğu zaman yazan kişilere aittir. Ancak bazı kişiler Emîr Hüsrev Dehlevî, Sa'dî-i Şirâzî, Senâyî, Emîr Mu'izzî gibi ünlü şairlerin şiirlerini yazmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca yazılan hatıralarda Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin *Ma'rifetnâme*'sinden bir beyite ve Nigâr Hanım'ın kendi şiirlerine de yer verilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerle süslenen defterde en fazla İranlı şairlerden Sa'dî-i

⁵³ Kaynaklarda bazı kelimelerde farklılıklar bulunmakla birlikte ilk mısranın son kelimesi "nigâr" dır: <https://ganjoor.net/amir/ghasa/sh230/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

⁵⁴ demî: meyl (<https://ganjoor.net/amir/ghasa/sh230/>) (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

⁵⁵ Bu mısra vezne uymamaktadır.

⁵⁶ O yüzün üzerindeki misk kokan saçlar bahar gibi[dir]; onların yüze kısa kısa dökülmesine şaşırma/O saç çünkü gece ve yüz bahar gibidir.

⁵⁷ İmza okunamamıştır:

⁵⁸ <https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh618/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

⁵⁹ Beyitin çevirisi eserden alınmıştır: "Ziyâde herkesin beden ve endâm ve cemâli var lâkin bunların hiç bir lutfu yok meger sen bir serv-i revân mısın?" (180b).

⁶⁰ Beyitin çevirisi eserden aktarılmıştır: "Her tarafa baktım 'acabâ bir vücûd var mı ki sana benzer gördüm ki mevcûd olanlar ism ise sen cismisin cism ise sen cânısın" (180b).

⁶¹ Beyitin çevirisi eserden aktarılmıştır: "Bilmem ki sen kime beñzersin. Çünkü cihânda olanlar bütün sûretidir sen onun cânısın" (181a).

⁶² Beyitin çevirisi eserden aktarılmıştır: "Kendi ayaklarıyla 'uşşâkın senin kemendine gelirler; onlardan herhangisini tutsañ onu kendiliğinden çıkarırsın" (181a).

⁶³ Beyitler, Sa'dî'nin bir gazelinden alınmıştır. Ancak son mısradaki "to" kelimesi şu kaynakta bulunmamaktadır: <https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh615/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

Şirâzî'den yararlanılmıştır. Başka kaynaklardan alınan şiirlerin seçiminde ise, şiirlerde anlatılanların Nigâr Hanım'ın hayatına, kişiliğine, büyüklüğüne, yaşadıklarına uygun olmasına dikkat edilmiştir.

Nigâr Hanım'a defterinde şiirle seslenen isimler arasında tespit edilebilenler; Ahmed Kemâl (Akünal), Manyâsizâde Refik Bey, Fâ'ik Âli Ozansoy, Hüseyin Suat Yalçın, Ali Haydar, Mustafa Reşid ve Recâizâde Mahmud Ekrem'dir. Diğerlerinin ise okunamayan imzalar nedeniyle kim olduğu bilinmemektedir.

Hatıra defterine yazan isimler bazen birkaç farklı şiir yazmışlardır. Bu şiirler arasında bir tarih beyiti de vardır. Metinlerde kalp temizliği, yaşam şeklinin nasıl olması gerektiği (1b/162a), dostların değeri (76a), çabanın başarı getirmesi (76a), karşılıklı sevginin önemi (178b) ile ilgili öğüt içeren mısraların yanı sıra Nigâr Hanım'ın etrafına ışık saçma (14b-16a), yaradılan varlıklardan üstün olma (17a/168b/180b-181a), düşkünlük yaratma (17b-18a/19a), dâhîlik (32b-33a), büyüklük (38b), acı çekme (40a), etkileycilik (44b), bakışlarının güzelliği ve tesiri (62b/161a/178a), yere inen bir melek olma (69b-70a), görüldüğünde heyecanlanma (76a), ilham ve zekâ kaynağı olma (82a), "nigâr" kelimesinin anlamından üstün olma (88b), mûsikî gibi hikmetli olma (135b), şereflik (140b), kelimelerle tarif edilememe (110a/147b), nezâket, letâfet ve zarâfetin timsali olma (174b), güzellik (179b), güç (180b-181a) gibi özellikleri dile getirilmiştir.

Bu metinler, Nigâr Hanım'ın şiirler yoluyla nasıl anlatıldığı, hangi yönlerinin ön plana çıktığı gibi konuları aydınlatırken çevresindeki kişilerin kimler olduğu ve yakınlık dereceleri hakkında bilgi vermektedir. 1891-1916 yılları arasında *Hatırât* adlı deftere kaydedilen şiirler, bir kadın şairi şiirle anlatma ihtiyacından kaynaklanmakta, onun en güzel bu şekilde tarif edilebileceğine işaret etmektedir. Seçilen şiirler, deftere yazanların ve dönemin estetik zevkini yansıtmakla birlikte edebiyat dünyasına dair ipuçları sunmaktadır. Esere yazan isimlerin İranlı şairlerden alıntı yapmış olmaları ise İranlı şairlerin o günün edebiyat dünyasında da ilgi gördüğünü göstermektedir. Ayrıca bu hatıra defteri, bir kadın şairin tuttuğu hatıra defterinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1995). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1860-1923)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). *Şair Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, s. 83-85, İstanbul: TDV.
- Bekiroğlu, N. (2008). *Şair Nigâr Hanım*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Budak, A. (2004). *Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını Münif Paşa*. İstanbul: Kitabevi.
- Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. s. 199, İstanbul.
- Derdiyok, İ. Ç. (2017). Nigâr Binti Osmân'ın Safahât-i Kalb'i: *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu*, 4-6 Mayıs, Amasya, s. 347-352.
- Derdiyok, İ. Çetin (2019). Nigâr Hanım'ın Safahât-ı Kalb'inde Sanatlı Anlatım: *Nigâr Hanım'dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (26-28 Nisan 2018), 171-191, Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Doğan, İ. (2006). Münif Mehmed Paşa, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, s. 9-12, İstanbul.
- Enginün, İ. (1982). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı (2016). *Marifetnâme*. haz.: Cengiz Zengin-Oğuzhan Cengiz, İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Gökmen, G. (2019). Mu'izzî, 11. Yüzyıl "Farsça Gazelin Öncüsü": *Erdem*, Haziran, 76: 117-138.
- Gövsa, İ. A. (1946). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.
- Gültekin, H. (2015). Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleleri: *Turkish Studies*, 10 (8): 1220.
- Hayatının Hikâyesi* (1959). haz.: Oğulları, İstanbul: Ekin Basımevi.
- İnal, İ. E. M. K. (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî 'ş-su'arâ)*. haz.: M. Kayahan Özgül, C. II, 1188-1189, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- (2000), *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî 'ş-su'arâ)*. haz.: Hidayet Özcan, C. III, 1622-1626, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

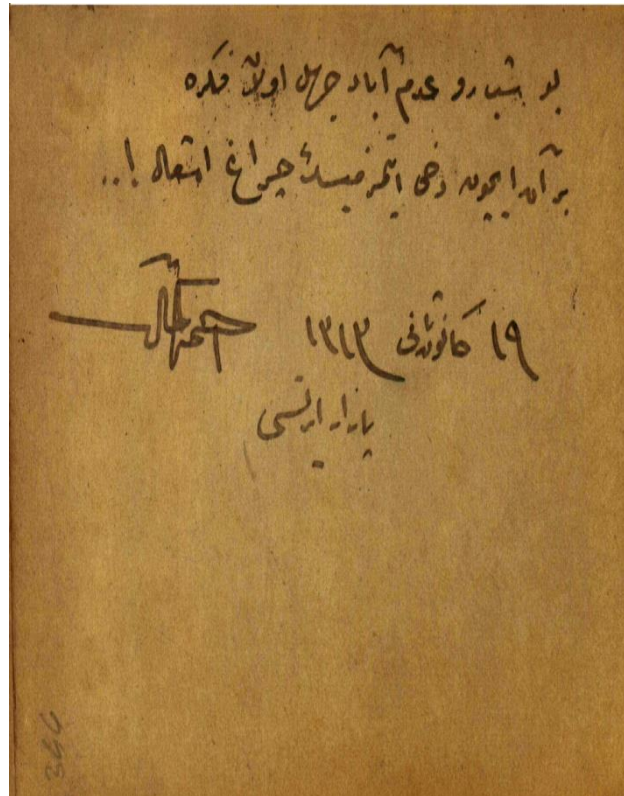
- (2002), *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-şu'arâ)*. haz.: İbrahim Başbuğ, C. IV, 1622-1626, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karatay, Z. (1991). Bahçesaray, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, 482-483, İstanbul: TDV.
- Mengi, M. (2019). Anılarındaki Nigâr Hanım Ya Da Nigâr Binti Osman: *Nigâr Hanım'dan Günümüze Türk Edebiyatında Şair Kadınlar Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri (26-28 Nisan 2018)*, 331-340, Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi.
- Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, *Hâtrât*, 06 Mil Yz A 1674.
- Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, *Albüm-i Edîbe*, 06 Mil Yz A 1698.
- Önertoy, O. (1976). Te'sir-i Aşk: *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 7 (7): 233-273.
- Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*. Ankara: Çolpan.
- Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990) II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (1995). Faik Âli Ozansoy, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, 100-101, İstanbul: TDV.
- Serrican Kabalıcı, E. (2018). Hüseyin Suat Yalçın'ın Kalem Dergisindeki Yazıları: *ASEAD*, 5 (9): 12-35.
- Şemseddin Sami. (1987). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Ki*. haz.: Şemseddin Kutlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Web Kaynakları

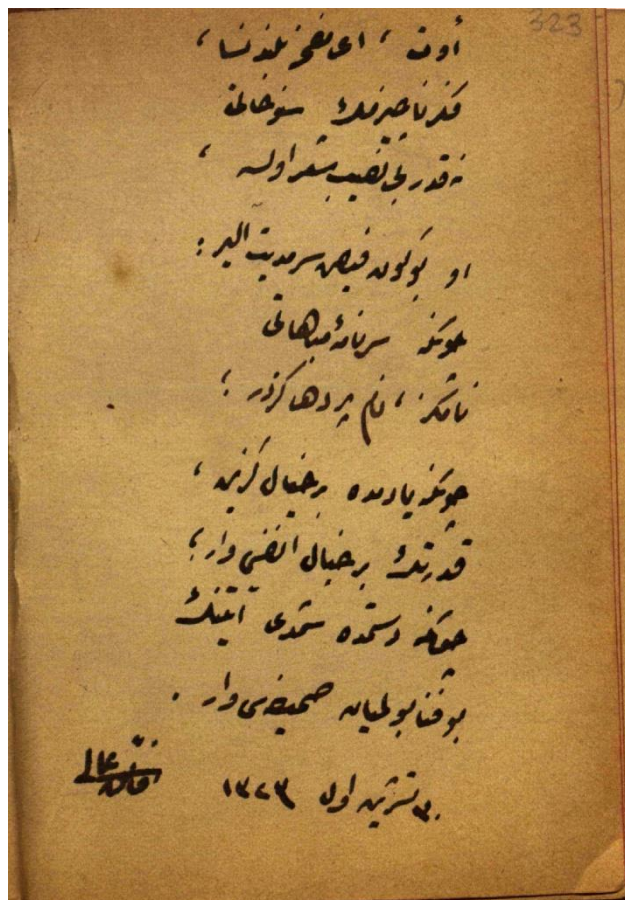
- Arslan, Mehmet, "Ali Rızâ Paşa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-ali-riza-pasa-trabzonlu> (Erişim Tarihi: 22.07.2019).
- <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/333546> (Erişim Tarihi: 05.02.2018).
- <https://ganjoor.net/amir/ghasa/sh230/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- <https://ganjoor.net/khosro/gozide/ghazalamkh/sh1244/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- <https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh618/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- <https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh615/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- <https://ganjoor.net/sanae/divans/ghgh/sh72/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020/23:11).
- <http://m.gencdergisi.com/detay.php?id=5230?xbttmwsihmpepcj> (Erişim Tarihi: 09.05.2020).
- <http://kmtanha.mihanblog.com/post/archive/1390/4> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- <http://www.servetifunundergisi.com/edib-i-mukerrem-recaizade-atufetlu-ekrem-beyefendinin-istinye-deki-sahilhanelerinde-kutuphaneleri-veyazihaneleri/> (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

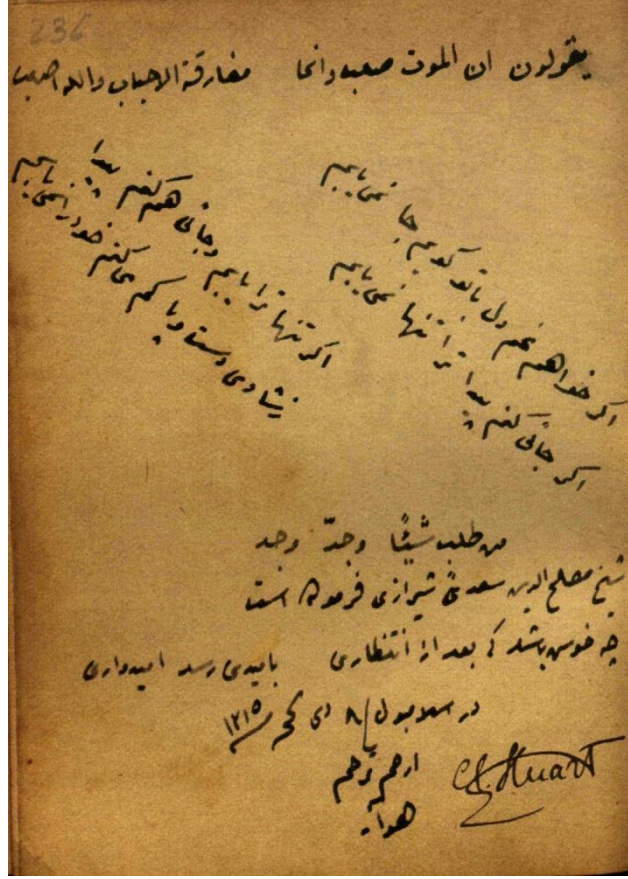
Ekler

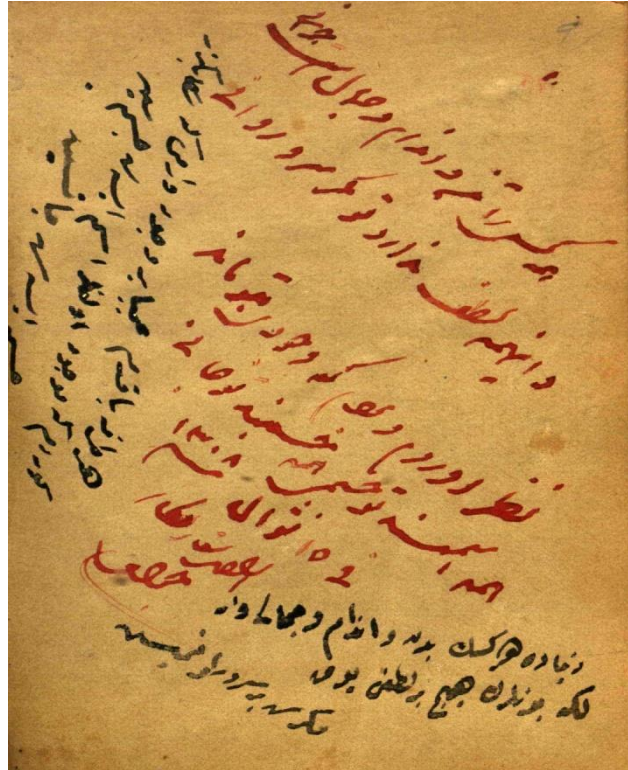
16a (Ahmed Kemâl)

33a (Fâ'ik Âlî)

76a (Emîr Hüsrev Dehlevî'ye ait Farsça beyitler ve yapılan çeviriler)

180b (Sa'dî-i Şîrâzî'den beyitler ve yapılan çeviriler)